

Yşk şerbedi / hekaýa

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy proza

написано kitapcy | 21 января, 2025

Yşk şerbedi / hekaýa YŞK ŞERBEDİ

Tilki sapalakly Çingiz han agzalalyk döretmegi başarıansoň, Jelaleddiniň goşunynyň galabasy bölünip gitdi. Onuň daštowereginde diňe ýedi yüz sany ygrarly Türkmen jigitleri galdy. Şeýle-de bolsa, Soltan söwesmegi ýüregine berk düwdi. Jeň meydany Hind derýasynyň ýakasydy. Türkmen nökerleri jahana ot berip, ýeňilmezek hasap edilýän mongol hökümdarynyň lesgerleri bilen gurt darkasyны gurdular. Zarba çydaman, hatda Çingiz hanyň özem, atyny ýüzin salyp, it masgarasy bolup gaçdy. Yöne munda ýene hanyň hilegärligi dadyna ýetişdi. Ätiýaçlykda goýan goşuny gapdaldaky bukudan çykyp çözdy. Türkmen jigitleri iň soňky demine çenli gaýratly söwesdiler. Emma boýun egmediler. Haçanda soltanyň ýeke özi galanda

derýanyň beýleki kenaryna atyny suwa urduryp geçdi hem-de gyljyny bulaylap doňnara daşa dönen Çingiz hana azm urdy. Bu görnüşe häýran galan gazaply han tisginjiräp özünü dürsedi-de, ýanyndaky ogullaryna garap, şu meşhur sözlerini aýtdy:

– Hanha, atanyň ogly şeýle bolmalydyr!

Bu sözler soňra şol döwrüň taryhcysy Reşideddiniň ýazgylarynda ymykly orun aldy. Hawa, Çingiz han soltany herhal, ýeňdi. Jelaleddin jahanyň dowzah oduny tas söndüripdi we onuň kalbyny tary-mar kyldy. Gahar-gazapdan ýaňa hanyň gözlerinden şorumtyk goşa gözýaş düwmelendi. Ogullary muny görüp günäli şekilde başlaryny aşak saldylar. Han soňra sary sakgalyny penjeläp, möjek kimin uwlap goýberdi. Wagt geçdigice başga pikirem onuň inini tikenekletdi. Bu garadan gaýtmaz soltan özi dirikä şeýdip ýör. Sanalgysy dolaýsa dagy tohum-tijine gün bermez. Pürreläp tüketmegem ahmal. Ony her edip, hesip edip gümlemegiň gamyny iýmeli. Güýç bilen-ä aldyrmady. Yene mekirlige yüz urmaly. Muny niçik gurnamaly?.. Ol ýeke özi köp kelle döwdi. O ýandan, bu ýandan Jelaleddiniň öz garşysyna ýene goşun toplaýandygy hakyndaky ýakımsız habarlar gelip başlady. Oňa has darykdy. Bäş ýuze golaý aýalynyň iň näzeninleriniň näzeninlerem hökümdaryň göwnüni awlap bilmeyärdi. Ol hut kapasa düşen ýolbarsa dönüpdi. Tejribeli han bu ahwalyňleşgerlerine bildirmeyärdi. Diňe ýeke göz Subudaý batyr hökümdarynyň gizlin bir syrynyň barlygyny szýardy. Yöne dil ýarmaga milt edip bilenok.

Han günlerde bir gün süñniýeňil turdy. Soňky wagtlarda ilkinji gezek ýyrşardy. Gulply gapynyň açary tapylaýdy öydýän. Ol şol bada Subudaý batyry dergähine çagyrdy. Oňa ýaşyryň tabşyryklaryny aýtdy. Subudaý batyr derrew işe girişdi. Hawa, ynsanda iň ejizi zenan. Yöne hanyň uýuşyça, iň başarnyklysy hem şolar. Aýal cynyny etse, dagy-daşy talhana örter.

Subudaý batyr şäherme-şäher aýlandy. Ahyry ýitigini tapdy. Ol türkmen gelni güzel Melikedи. Oňa tabşyryga boýun sunmakdan başga alaç ýokdy. Ýogsam, ilen-çalanlaryny güyük gyran ýaly paýhynlajakdyklary şeksiz. Ol garyp düşen täjiriň ýeke gyzy. At üstünde oturmak, ok-ýaý atmak çagalykdan oýnagy. Subudaý batyr oňa Çingiz hanyň buýrukłaryny aýtdy. Hem-de Jelaleddini öldürmegiň ýoluny salgy berdi. Aşhanasynda ýerleşip zäher bermeli. Bu-dilde aňsat. Jelaleddiniň yrakdaky meýdanlaryna aralaşmagy Subudaý batyryň özi gurnady. Şol taraplara barýan kerwene Melikäniň daklyşmagyny sepini bildirmän oňardy. Kerwen

surnukdyryjy ýol ýöräp, gaty daşa gitdi. Gyrmidan gyr aşýar. Ine, şeýdip kerwen Jelaleddiniň hökmürowan ýerleriniň çetine aýak basdy. Subudaý batyr soňky niýetini amala aşyrdy. Ol şu pursata takatly garaşyp, kerweniň yzyndan garaba-garaba gelýärdi.

Bölek atlylar cozdułar. Kerwendäkilerden Melike we duýulmaz ýaly birki sany adam diri galdyryldy. Ýone bu iki adam hem agyr ýaralydy. Şikara çykan Jelaleddin, onuň atlylary üstlerinden bardylar. Iki ýaraly suw içenlerinden soň, dünýäniň derdeserinden şol bada dyndy. Melike suwy teşnelik bilen içdi. İçesi gelmese-de, artyk içdi. Bolan ahwaly soramak hökman däl. Kerwen talanypdyr. Gurşunly kenek kimin dykyz, ak meňizleç ýüzünü sörtük çawlap garaýagyzlaşan Jelaleddine Melikäniň gözü ilende, ondaky gizlin ýesir edijilige yranjyrady. Soltanyň hem oña nazary kaklyşdy. Şonda ümzük atanyny duýman galdy. Başda: "Meň aýak tozumyň degen ýerlerindäki kerweni talamaga gurbat tapan goç ýigit kimkä?" diýip, gelen pikir ok atylan sarlar kimin pytrap gitdi.

Jelaleddin iki-üç günden mesgenine dolanyp bardy. Melike bu ýere näme üçin geleninem birbada unutdy. Söweşjň esgerler sap-sap bolşup meýdanda harby türgenleşik işlerini geçýärdiler. Gelin şolaryň arasynda ýörmegi küýsedi. Ýone basym akylyna aýlandy. Sebäbi Subudaý batyr Çingiz hanyň adyndan ummasyz mal-mülk, sylag-serpaý, hatda bir şähere häkim bellemeklige söz beripdi. Ony ýuwundyrdaylar, naharladylar, timarladylar. Dem-dynjyny aldy. Melike: "Soltan söhbet üçin heý, huzuryna çağyrmazmyka?" diýip, göwün ýüwürtdi. Jelaleddiniň bolsa biribirinden gaýra goýulmasyz iş-aladalary köp. Onuň esasy matlaby musulman döwletleriň ayzalaryny birikdirip, ganojak Çingiz hany dyza çökermek. Ýone bu başa baranok. Musulman hökümdarlary: "Ol eşekde ýüküm ýok, ýykylsa habarym ýok" edýärler. Bu onuň hyýallaryny ýele sowursa-da, göwni çökgünligiň batgasyna batanok. Dogry, soňky wagtlarda şerap içmesini artdyrdy. Baş wezir muny bilse-de, dymdy. Sene ýazyjysy danawy Muhammet Nesewi welin, beýdiberse soltanyň tiz çagşajakdygyny batyrgaýlyk bilen aýtdy. Jelaleddin şundan soň oýlandy-oýlandy-da, bu pişesini kemeltdi. Hemişekisi ýaly "Beýik Isgenderiň ýorişleriniň kitabyny" okap başlady. Onuň käbir sahypalaryny ýatdan bilyär. Soltan şol bir wagtyň özünde Gürjüstana ýoriş etmek meýlini güýçlendirdi. Melikäniň bolsa, işiniň şowlamagynyň uçgunjyklary ýylpyldady. Ol harby

zenanlygyny gizlin saklaýardy. Onsoň başarjak işi hasap edilip, aşhanada orun berildi. Bir günem soltanyň garry aşpezi syrkawladı. Nahary Melike tayýarlady. Ony iýen Jelaleddin tagamy öwdi we sowal berdi:

– Örän datly. Kim bişirdi?

– Hatyn Melike hanym, Siziň Alyhezretleriňiz...

Bu Melikäni gylawlandyrdı. Datlydan-datly tagamlar bişirip, baş maksadyny unudaňkyrlapdy. Bir gezek Jelaleddinu gabatlaşdy. Owadan zenanlara gezek gelende ýüregi ýuka soltan sakga durdy. Saklawlaram şeýtdiler. Asyl asmanyň Aýy zemine gaçan bolaýmasyn? Onuň göçme haremhanasynda biri-birinden zyýada, gelşikli zenanlar bar. Munuň ýalysy welin ýok. Haýsy ýurduň jereni? Haýsy kölüň guba gazy? Talanan kerwendäki naçar ýadynnda galmandyr. Soltan ýangynly bakyp, ýoluny dowam etdi. Melike-de, bagryna ot düşen şekilli ahwaly başdan geçirdi. Älhepus, o bürgüt nazary! Onuň öňünde haýsy zenan eräp-akmaz. Şol gjeden başlap, gelniň ukusy kemeldi. Eýsem, ol adamsyny söýüpdimi? Ýok. Ony tozan dädesi mala-beýlekä çalşyp goýberipdi. Baly goýalan gelin mähir-muhabbet, söýgi küýseýärdi. Ýigidi welin humarbazdy. Neşä erkini aldyrdy. Şeýdip köp gjeler gelin gujagy boş galdy. Nowçalan gül süllerip solýardı. Emma daň çygynadan pákize Melike ýeňles ýigitleriň göz gyzdymalaryndan saklanmagy başardı. A indi näme? Belki, Jelaleddiniň ýekeje gjelik gujagy üçin, dünýäniň barça baýlygyndan geçer. Eý, toba, ne jyn urdy? Telbelän bolaýmasyn? Ol köp gezek ony kalbynyň töründen kowmaga synandy. Gaýtam näçe daşlaşjak bolduguça, şonça ýakynlaşdy. Bu näme? Yşkyň odudyr. Gyz mahalynda ymyzganyp, gelinkä oýanan biserhet söýgündür. Soňabaka düýşüne girip, mahmal saçlaryny ýassanyp ýatýar. Gelin hopugyp oýanýar. Görse, Jelalledin ýok. Şondan soňky uky ummanlaryň çuňlugyna gaçar. Gelibilmez. Ýalpyldap Gün dogar. Janly-jandar herekete geler. Melike-de şeýder. Yöne bir görseň barmagyny aş pyçaga kesdir. Käte ýat ýaby ýaly böwrüni diňläp durar. Soňky gezek naharyň duzy öteräk düşäýdi. Ol tas işden kowlupdy. Onsoň birneme özünü dürsedı. Onuň kalbynyň bir ýerlerinde Jelaleddin özünü çagyrap tamakinçiliği şineleyär. Soltanyň teşnelik bilen ýangynly bakyşy hakydasından çykanok. Onuň iş-derdi seňrikden agdyk bolmaga çemeli, ýogsam, güzel Melikäniň perraç kirpiklerinden aman sypaýmak her kime başartmaz. Jelaleddin bolsa soňky wagtlarda "Dana duşmandan öwrenmegiň aýby ýok" diýen pikire

eňnit edip, Çingiz hanyň hilegärliklerini göz öňüne tutup ýör. Onuň ýeňişleriniň esasy sütüni aldawçylyga ussatlygy. Onsoň sultan gürjüleri boýun egdirmegiň ýollary hakynda kelle döwýär. Häzir aňtawçysynyň habaryny alyp goýberdi. Ol gürji illerinde bir aýa golaý timisgenip gelipdi. Onuň aýtmagyna görä, beg-begzadalar gedem, hatda biri-birlerine göwni ýetenoklar. Ýone Jelaleddiniň cozmagy agyzlaryny birikdirmegi mümkün. Bu-da öz aralaryndan içinden-bagryndan ýalyn geçen aznawur serkerde dörese şeýle bolar. Muny başa bardyrmazlyk üçin itleriň ortasyna lukma oklanyşyny gurnamaly. Nädip? Elbetde, häzir gizlin saklar. Kawkaz daglaryna aralaşanda girişse-de, jüpüne düşmän durmaz. Ýone özem her ädimde ala garganyň hüsgärligini elden bermeli däl. Şunda önräkki bolan bir kiçijik waka ýadyna düşýär. Soltanyň Hind derýasyndan urup geçen bedewini juda eý görýänligini bu jelegaýlarda bilmeýän ýok bolsa gerek. Jelaleddin şonsuz – ganatsyz guş. Onuň ýeke özüne bir goja atbakar yssy-idiwat edýär. Çyn bedewd-ä. Harby tilsimlere düşbülüginden başga-da süýnüp-sarkyp, sallanjyrap ýörände, özüne göwni ýetýän gyz ony görende ädimini ýalňışyp büdreýär. Ine, näkesiň biri göze güýdüsip, şol janaweriň boýnundan gylyjyny inderjek bolup durka ele salynýar. Damarlarynda türkmen gany akyp, gahary bokurdagyna gelen Jelaleddin betlagamy ata süýredip, göwresini tike-tike etdirdi. Muhammet Nesewi: "Beýik hökümdarym! Atyña kast edildigi ~ özüne kast edildigidir. Hökman munuň gözbaşynda güýçli we mekir duşmanyň eli bardyr. Anyklamaly eken" diýip, maslahat berdi. Soltan gyzgynlygy bilen şeýtmänligine soňra ökünmän durmady. Haýp wagşy gahar adamy köre öwürýän eken. Ýogsam, ol özüniň ýeke-täk duşmany Çingiz han hasaplaýardı. Demi düşýän ýerlerinde han-begleriň dawa-jenjellerini dogry çözýär. Garamaýaklara ganatyny gerýär. Şonda-da..., ilçilik-dä. Duşman tapylýar. Ol häzir gürjülere ýörişi çaltlandyrmagyň pikirine gümra. Besdir, köp ýatyldy. Gürjüleri eýelese, biliniň kuwwaty artar. Belki, beýleki kawkazlylary-da boýun egdirer. Esasy oñurga gürjüler. Onsoň ilki şolardan başlamaly:

– Siziň Alyhezretiňiz...

Soltan ukudan oýanan şekilli ahwaly başdan geçirip, gapy saklawbanya sowally nazaryny dikdi:

– Bir ýigitdir gyz gyssagly kabul etmegiňizi soraýar.

Jelaleddini baş atdy:

– Goý, gelsinler!

Juwانلار тиз ічeri girip, lowurdaýan hala gursaklaryny berdiler. Hökümdar olara ýol arçady:

– Boluň, aýdyberiň!

Ýigit düşündirdi:

– Biz бiri-birimize göwün berdik. Gyzyň atasy tüçjar baý. Kellekeser agalary-da bar. Maňa durmuşa çykarylmajagy belli. Özümem "Ýerden ýeke çykan" diýenleri. Ýetim. Maslahaty çugdamlap, Siziň Alyhezretiňizi penalamaga geldik. Ömrümde ilkinji gezek ogrulyga yüz urdum. Baýyň atyny ogurladym. Şonuň gylýal çopanydym. Ýogsam, çöregimi halal gazandym.

Soltan bir pursat oýlandy-da, şeýle diýdi:

– Nämе-de bolsa sawçylyga adam ibermeli ekeniň. Bi hereketiň hormat goýmazlyk, edepsizlik.

Gyz aglady. Ýigit ýene ýer bagyrtlady:

– Hatamyzy geç, beýik hökümdar! Yöne bizi gora. Olar atly kowup, ýetip gelýärler.

– Dikel, inim!

Ýigit gulaklarynyň eşidýänlerine ynanmajak boldy. Sarsgyny uzaklara düşen Jelaleddin ýeňiyoluk ýeke ýigide "inim" diýip ýüzlenip otyr. Ol ikinji gezek öñki aýdanlaryny gaýtalap, yz ýanyndan buýruk berdi:

– Dem-dynçlaryny alsynlar. Hyzmatyňzy gaýgyrmaň.

Bular çykandan soň, basym huzuryna ýüz-gözleri caňjaran, etli-ganly, murtlaryny ýeňsesinden çataýmaly, göwrelek pyýada içeri girip iki epildi:

– Beýik Soltan! Olary elime ber! İçimi sowadaýyn. Yüzüme gara çekdiler meň. Kemterisinden ýaňzytmadylar. Ýigit sawçy-da ýollamady. Beren duzum urar o eşsegatalyny.

Jelaleddiniň çaklamasy takyk çykan. Yeser baý şeýle diýmelidi.

Şonam aýdyp dur. Soltan cynyny sözledi:

– Menem käýedim olara. Nätek, säwlik goýberipdirler. Garyp ýigidiň deregine söz aýdýan saña. Guda bolaly. Toýy özüm tutjak.

Baýa ylalaşmakdan başga alaç galmarydy. Eýsem näme? Demi ýer godukdyrýan sultan oňa adam şekilli sarpa goýdy.

Jelaleddin sözünde tapylyp, gumrulary jübütledi. Soňra ýigidi nökerlige aldy. Bu-da, Çingiz hana atylan sary peýkamyň birine öwrüler. Şeýle pursatlarda Melike özüne berilen mütdeti hasaplady. Golaýlapdyr. Ol hopukdy. Dura-bará dumana ulaşan serini saýpallady. Eýsem ýık söwdasyna geldimi? Tohum-tijinden başga-da... Çingiz han onuň şäherini tekizläp, üstünde ýumurtga

togalar. Elbetde, tabşyryk ýowuz. Emma hötdesinden gelmeli. Tagama zäher gatmak başardar. Soltanyň weli, ökde tebipleri bar. Bilerler. Onsoň beýtmeklik çaga hyýalyna meñzeýär. Suwa girip gury çykmagy oñarmaly.

Melike soltan bilen pynhan ikiçäkligi gurnamagy ýüregine berk düwdi. Şonda zäherli şerbet bermäge pursat bolar. Nämäniň gopanlygyna düşünýänçäler gaçmaklyk şowlar. Şeýdip, ýene bir gezek Jelaleddiniň gözüne ilmegiň ebeteýini tapdy. Soltanyň bürgüt nazarynyň çuňlugu gelni gumrujyk kimin ýuwutdy. Melikäniň göwni bu sapar aldamady. Agta gul gije ony gül pürküken ýaly otaga eltdi. Onda... dagyň bölegi şekilli Jelaleddin Meñburmy sarsman otyrды. Melikäniň ýüregi gürsüldäp, hut agzyndan çykara geldi. On dört, on baş ýaşly gyzyň ýigit bilen ilkinji sataşykdaky ahwaly döredi. Aşak bakdy. Sülmüredi. Galpyldady. Soltana ne döw çaldy diýsene! Hamala, işsekçer şekilli. Dili baglandy. Galjak boldy. Ysgyn-deramatsyz. Bu näme boldugy. Belki, jadygöýdür görüp durany. Ýuze taý bolýan Jelaleddin! Hany, garadan gaýtmazlygyň? Çymçyk ýaly gelniň öñünde... Pä-heý! Gaýrata gal! Ol turdy. Ýöne entirekledi. Gepleýändirin öýtdi. Sesi weli, özüne-de eşidilmedi. Diňe dodaklary çalaja müñküldedi. Herhal, yranjyrap, gelne tarap gaýtmaga iner kuwwatly dzynda sähelce gurbat tapdy. Ine, onuň howurly demi gelniň daň sáheri dek ter ýaňaklaryna urlup, ataş çawlana dönderdi. Melike çaykanjyrap, tas soltanyň egninden ýapyşypdy. Herhal, saklanmagy başardy.

– Hanym... – Böwedi böwsülen sil kimin Jelaleddiniň dili açylyp başlady: – Hoş gördük.

Melike delmuryp oña owadan, jeren gözlerini aýlady-da, ýene sözlärine garaşdy. Soltan gultunyo dowam etdi: – Gizlejek däl. Özüňem aňýansyň. Meň ornuma başgalary goýsaň-da, şeýder. Köp näzeniniň gülüni tirdim. Seniň ýalysyny weli görmedim.

Ol birhowa dymyp, şeýle diýdi:

– Hanym... neme... Men seni söýdüm. Bu sözleri heniz hiç kime aýtmanlygyma, muny ilkinji gezek aýdýanlygyma ynan.

Elbetde, bu sözler on dört, on baş ýaşly gyzka näbelli bir ýigit tarapyndan aýdylmalydy. Başky söýgi, gör, nirelerde eglenipdir?! Bi niçik ahwal? Bi niçik?.. Munuň yz ýanyndan gelin kalbynda müñkürlik oýandy. "Asyl erkek kişiler ýalan sözlemäge ökde ahyryn". Basym garşylykly pikir döredi. "Beýle diýmän, hökmürowanlygyna tutsa, elimden näme geler?". Onýanca Jelaleddiniň sesi eşidildi:

– Ak goluňdan şerbet ber. Gana içeýin. Ol söýgi şerbeti bolar. Melikäniň böwrüne iblis dürtgüledi: "Bü-ýä ugruna bolaýdy"... Ol beýleräkdäki nygmatly mejimä baryp, aňyrsyna bakdy-da, göwsuniň üstünde gizlän zäherini alyp, badanyň içine oklady. Iki sanysyny göterip, ýüregine daş baglap, soltana peýlänini berdi. Eh, söýyän gözler! Sen batyl bolýan ekeniň. Alkymjygyňdaky ajaly göreňok.

Soltan joşgunly gepledı:

– Ataşsyz ýakma! Ýasaýşym, iki dünýä serwerim! Sen niçik görýän? Dillen, melegim!

Melikäniň on iki süñni gagşap endiredi. Badasyndaky goýy-gyzgylt şerbetem saçalandı.

– Geple, jahandaky ýeke-täk kuýaşym!

Gelin ýazykly, ýöne aldajy nazarynu aşygyna dikdi. Soltan hut dyza çökäýdi:

– Heniz adam oglunyň öñünde beýtmändim. Bol, dillen, sahypjemalym! Öz şirin zybanyňdan eşideýin. Eger isleseň sabada hatynlarymyň baryna ejaza bereýin. Maňa diňe sen gerek.

– Men..., men...

Soltan syczrap turdy. Ýöne Melikäniň ýaňaklaryndan ýol ýasan gözýaşy goşa düwmäni gördü.

– Nämé üçin aglaýaň? Goý, aglama, perişdäm. Men seniň adyňdan sary sakgal Çingiz hany kül-uşak etjekligime ynanýan. Hawa, ynanýan!

Ol ýumruklaysynda daşa dönderip düwdi. Şonda içi zäherli bada şatyrdap tas döwülýärdi. Melikäniň gözleri giňden açıldı. Soltanyň aýdanlary weli, kalbyny daglady. Onuň çyndan göwün berendigine indi müňkür bolmak, haýasyzlyk, biederplikdi. Haram keýp üçin däldigini syzdy. Ol birden Soltanyň elindäki badany kakyp aldy-da, bir demde başyna çekip, özüniňkini oňa uzatdy:

– Me, iç!

Pyşyrdap aýdylan sözlere nämé üçindir geňirgän Jelaleddin hoşgylaw şeýtdi. Oňa maşugynyň islegini berjaý etmekden başga mukaddeslik bolup bilmez. Ertiriň özünde gürjülere däl-de, Çingiz hanyň üstüne ýörişe ugramak meýli aldym-berdime saldy. Ony ýeňjekdigi baradaky ynam gursagyny ýararlap, bogazyna sygdygyndan uly ili bilen gygyryberesi geldi. Melikäniň weli, barha haly haraplandı. Agzynyň içi gus-gury bolup, näzijek, ýuka dodaklary kepedi. Aý kamat yüzünüň nury ölçüp, gögümtıl gara öwüsdi. Yşk zäheri bala öwrüp bilýän ekeni. Ol iň soňky güýjünü toplap, haýalja:

– Me... men... sen... seni... – diýip bildi-de, şalkyldap ýykylmazlyk
üçin soltanyň gujagyna doldy:
– Söý... söýyän... bür... bürr... gü... dim...
Annatagan NURGELDIÝEW.

#edebiyatwesungat Taryhy proza